

Dinler tarihi açısından kürtaj

Prof. Dr. Şinasi Gündüz

1960 yılında Malatya'da doğdu. İlk ve ortaöğretimini Gaziantep ve Mardin'de, lisans eğitimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı (1984). Durham Üniversitesi School of Oriental Studies'te master (MA Research-1989), Manchester Üniversitesi Department of Middle Easter Studies'te doktora yaptı (1991). 1995'te Dinler Tarihi Doçenti, 2003'te Profesör oldu. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Dekanlık görevini yürütmektedir. Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) asli üyesi de olan Dr. Gündüz'ün dinler tarihi, Ortadoğu dinleri, heterodoks akımlar, dinler arası ilişkiler ve mitoloji alanlarında yurtiçinde ve yurtdışında yayımlanmış birçok kitabı ve makaleleri bulunmaktadır. Dr. Gündüz evlidir ve 4 çocuk babasıdır.

amileliğin bilinçli olarak sonlandırılması şeklinde kısaca tanımlanabilecek kürtaj, dini geleneklerde insana yönelik varoluşsal algılamalar, yaşamın kutsallığı ve insanın sorumlulukları gibi temel öğretiler çerçevesinde ele alınır. İnsan, gerek kadim gerekse yaşayan bütün inanç sistemlerinde dini mesajların muhatabı olan kutsal bir varlık olarak kabul edilir. Dinlerin hemen hepsi insan ile tanrı ya da tanrılar arasında bir irtibat kurar. Bu, yalnızca insanın tanrı

tarafından yaratılıp var edilen bir varlık olmasıyla sınırlı değildir. İnsan, Şintoizm gibi bazı inanç sistemlerinde köken itibarıyla tanrılarla aynı soydan gelmektedir; yani tanrılarla insanlar arasında bir köken birlikteliği bulunmaktadır. Çeşitli Afrika kabile dinlerinde ise insanlar *Gök Tanrısı* ile *Yeryüzü Tanrıçasının* çocuklarıdır; kadim zamanda birbiriyle birleşik olan Baba (Gök) ile Anne (Yeryüzü), çocukların yaramazlıkları nedeniyle birbiriyle kavga ederek ayrılmışlardır. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi geleneklerde ise insanın (Âdem'in) Tanrı suretinde yaratılan

müstesna bir varlık olduğuna inanılır. Yahudiliğe göre bu müstesna varlığın soyundan türeyen İsrailoğulları, Tanrının "ilk doğanı" seçkinidir. Hıristiyanlıkta ise insan bedeni ile tanrının mabedi arasında bir ilişki kurulur ve tanrının mabedini temsil eden bu kutsal mekânın asla günah kiriyile kirletilmemesi gerektiği ahlak öğretisinin merkezine alınır.

Bütün inanç sistemlerinde insan yaşamı, korunup saygı duyulması gereken kutsal bir alan olarak görülür; dolayısıyla insan yaşamına kastetmek büyük bir günah

olarak değerlendirilir. İslam'da insanın yaşam hakkı en temel haklar arasında sayılır; Kur'an, bir insanı öldürmenin bütün insanlığı öldürmekle aynı olduğunu vurgular: "*Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini yaşattırsa sanki bütün insanları yaşattır*" (Maide, 32). İnsan yaşamının kutsallığı düşüncesi Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da temel bir prensip olarak görülür. Nitekim Yahudilikte "cana kıymayacaksın" ilkesi Musa'ya verilen On Emir arasındadır. İnsan canına kıymamanın önemi İncillerde de önemli emirler arasında sayılır (Markus 10:19). Komşuyu ya da diğer insanları kendisi gibi görmek ve sevmek, insanlar arası ilişkilerde affetmeyi ve bağışlamayı ön plana çıkarmak, üzerinde ısrarla durulan hususlar arasındadır (Markus 12:31).

Bununla birlikte dinsel geleneklerde belirli durumlarda insan yaşamına son verilebileceği de belirtilir. Örneğin kısas ilkesi bunlardan birisidir. Yine kişinin kendisini savunması ya da ciddi bir kötülüğe, zulme karşı mücadele etmesi gibi durumların da bazen birilerinin hayatına mal olacağı ifade edilir. Nitekim Hıristiyanlık gibi inanç sistemleri bu çerçevede "haklı savaş" kavramını üretmişlerdir. Bununla birlikte savaşta bile masumların ve çocukların katledilmemesi, neredeyse bütün dinlerin ortak bir kanaatidir.

Dini gelenekler, insanın var oluş ya da yaratılış nedeni konusunda birbirinden farklı kanaatlere sahiptir. İnanç sisteminde tanrı ya da tanrılara yer veren teist geleneklerde insanın yaratılış ya da var oluş amacının tanrılara hizmet ya da ibadet olduğu genel bir kabul olarak karşımıza çıkar. Asur ve Babil dini gibi bazı kadim gelenekler insanın var oluş amacının tanrılara şarap sunup hizmet etmek olduğunu ifade ederken, İslam'da insanların Allah'a ibadet etmek üzere yaratıldığı vurgulanır. İnsanın erkek ve kadın olarak iki farklı cins halinde var olmasını ise tektanrı dinler insanların üreyip çoğalmalarına yönelik bir ilahi murat olarak açıklarlar. Nitekim gerek Yahudilerin gerekse Hıristiyanların kutsiyetine inandıkları Yaratılış ya da Tekvin kitabında, tanrının erkek ve dişi olarak yarattığı ilk insan çiftine verdiği emir çarpıcıdır: "*Verimli olun ve çoğalın*" (Tekvin 1: 27-28). Burada, insanın tanrı tarafından yaratılmasındaki temel hikmet, neslini devam ettirmesi ve çoğalmasıdır. Bunun yolu ise meşru, sağlıklı bir birliktelikten geçmektedir ki bu birliktelik ancak aile kurumu ile tesis edilebilir. Bu ilahi emir doğrultusunda insanın meşru bir cinsel birlikteliğinin imkânını oluşturan nikâh, Katoliklerde ve doğu Hıristiyan geleneğinde kutsal bir eylem olarak görülmekte ve dolayısıyla

nikâh bir gizem ya da sakrament olarak değerlendirilmektedir. Hıristiyan geleneğine göre evlenme yalnızca iki insanın bir arada yaşaması değil, Âdemle Havva'nın tanrı tarafından kutsanmasına dayalı bir geleneğin yaşanmasıdır.

Dinsel geleneklerde meşru birlikteliklerden oluşan inananlar topluluğu metafizik âlemlerle irtibatlandırılır ve örneğin Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi birçok inanç sisteminde metaforik anlamda bir bütün olarak "tanrı ailesi" şeklinde değerlendirilir. Aynı tanrıya iman eden, inananlar birlikteliğini ifade eden bu tanrı ailesinin başında Tanrı yer almaktadır. Münferit olarak her bir ailenin kurucusu da tanrıdır. "*Evi Rab yapmazsa yapıcılar boşuna didinir. Kenti Rab koruması, bekçi boşuna bekler*" (Mezmurlar 127:1). Hıristiyan geleneğinde eşler arasındaki bu sağlıklı yapı ebedi yaşamın bir inkarnasyonu olarak kabul edilir. Dolayısıyla ailede eşler arasındaki meşru ilişkiyi tesis eden ve gözeten Tanrı tarafından, bu ilişkinin temel amacı verimli olmak ve üremek şeklinde belirlenmiştir.

Aile ortamında aile bireyleri arasındaki ilişkiler oldukça önemlidir. Kitabı Mukaddes'te toplumsal yapının çökürdüğü olan aileye ve özellikle ailenin temeli olan koca ve karı yakınlığına büyük önem verilir. Öyle ki Tekvin'de, "*Bu nedenle adam anasını babasını bırakıp karısına bağlanacak ve ikisi tek beden olacak*" denir. Bu ifade Matta incilinde de şöyle tekrarlanır: "İsa şu karşılığı verdi: Kutsal yazıları okumadınız mı? Yaradan, ta başlangıçtan insanları 'erkek ve dişi olarak yarattı' ve şöyle dedi: '*Bu nedenle adam annesini babasını bırakacak, karısına bağlanacak ve ikisi tek bir beden olacaklar*.' Şöyle ki, onlar artık iki değil, tek bedendir. O halde Tanrı'nın birleştirdiğini, insan ayırmasın" (Matta 19:5-6).

Aile ortamı içerisinde gerek erkeğin gerekse kadının önemli görevleri vardır. Eş ve baba olarak erkeğin en önemli görevi ailenin korunması ve devamının sağlanmasıdır. Kadın da eş ve anne olarak aile değerlerini korumakla mükelleftir. Gerek erkeğin gerekse kadının ortak görevi ise bu birliktelikten doğacak çocukların korunup yetiştirilmesidir.

Kadın ve erkek arasındaki meşru ilişki ve insanlığın sağlıklı bir zeminde üreyip çoğalması, Ortadoğu dinlerinden Sâbîilikte de oldukça önemlidir. Sâbîî geleneğine göre evlilik ve aile yaşantısı *Yüce Tanrı, Işık Kralı*, tarafından tanzim edilen ve başlatılan bir gelenektir. Sâbîîliğin kutsal metni Ginza'ya göre ilk insan Adem'e bir eş veren ve onlar için bir evlilik düzenleyen *Yüce Tanrıdır*. Dolayısıyla evlenme, çocuk sahibi olma ve aile yaşamı sürme, tanrının ilahi kur-

Günümüzde birçok İslam âlimi anne karnındaki dölleme ile birlikte yeni bir hayatın başladığını ve bu andan itibaren fetüsün canlı ve anneden ayrı bir varlık olduğu kanaatini dile getirirler. Bazı İslam âlimleri ise ancak 4 aylık olduğunda cenine ruh üflendiğini dile getirirler. Katolik Kilisesi de dölleme ile birlikte anne karnında hayatın başladığı kanaatindedir. Budizm ve Hinduizmde de fetüsün döllemeden itibaren bir ruh taşıdığı var sayılır. Yahudilikte ise doğana kadar cenin bir kişi olarak kabul edilmez; bununla birlikte cenin bir kişi olacak şekilde gelişmekte olduğundan onun korunması gerektiği vurgulanır.

tuluş planına uygun kutsal bir yapıdır. Bu nedenle Sâbîî cemaati arasında evlenmeye ve özellikle de çocuk sahibi olmaya büyük önem verilir. Örneğin din adamı olacak kişinin mutlaka evli olması şartı olmamakla birlikte, evli olmak rahiplik için ideal bir durum olarak görülür. Sâbîî geleneğinde kadına büyük saygı gösterilir ve kadının yaratılmamış olması durumunda hayatın da olmayacağına inanılır. Neslin devamında annenin, yani kadının asıl olduğu kabul edildiği için bireyler annesinin ismiyle birlikte anılır.

Bütün inanç sistemleri bedenimiz de dâhil sahip olduğumuz her şeyin bizlere bir emanet olarak verildiği, dolayısıyla gerek bedenimize gerekse sahip olunan diğer şeylere karşı bir sorumluluğumuzun bulunduğu kanaatindedirler. Bu nedenle olsa gerektir ki İslam da dâhil birçok inanç sisteminde kişinin kendi bedenine yönelik olumsuz davranışları

Hamileliğin kasıtlı olarak sonlandırılmasının bazı kabile geleneklerinde bir sihir ve büyü ritüeli olarak algılandığı bilinmektedir. Formosa yerlileri belirli bir yaşın altında çocuk doğurmanın günah olduğuna inandıklarından küçük yaşta hamile kalanları kürtaj yapmaktadırlar. Ekvator bölgesinde yaşayan bazı yerliler ise nehirde yıkanan kadınların şeytan tarafından hamile bırakılacağına ve bu hamileliklerden canavarlar doğacağına inandıklarından böylesi hamilelikleri kürtajla sonlandırma yoluna gitmektedirler.

zulüm olarak değerlendirilir. Kur'an, kişinin kendi yaşamına son vermesini, yani intiharı, karşılığı ebedi bir ceza olan büyük bir günah olarak değerlendirir (Nisa 29-30).

Kutsal metinler, sahip olduğumuz çocukların da bize ait birer meta ya da mal değil, bizlere verilen birer emanet olduğunu anlatırlar ve onlara yönelik sorumluluğumuzun gereğini yerine getirmemiz gerektiğini vurgularlar. Çocuk sahibi olmanın yalnızca kadın ve erkek bir çiftin kendi iradi eylemleri ile değil ilahi kudret, irade ve ilmin eseri olarak gerçekleştiği belirtilir.

İnanç sistemleri arasında, nikâhın ve çiftler arasındaki ilişkinin amacına yönelik bazı farklılıklar dikkati çeker. Katoliklikle çiftler arasındaki cinsel ilişkinin amacı çocuk yapmaya yönelik olmalıdır. Bu nedenle Katoliklikte doğum kontrolü hoş karşılanmaz. İslam da dahil diğer birçok dinde ise çocuk sahibi olmak teşvik edilmekle birlikte doğum kontrolüne de izin verilir. Doğum kontrolünün caiz olup olmadığı konusunda her ne kadar bazı dinler arasında farklı kanaatler mevcut olsa da dini gelenekler kürtajın bir doğum kontrol yöntemi olarak kullanılmasına karşı çıkmaktadırlar.

Anne karnındaki ceninin anneden ayrı bir varlık sayılıp sayılamayacağı ya da ne zamandan itibaren ayrı bir varlık ya da tam bir insan sayılabileceği konusunda inanç sistemleri arasında farklı yaklaşımlar söz konusudur. İslam, Katolisizm ve Budizm gibi yaygın dünya dinleri, anne rahmindeki bebeğin annenin bir parçası değil ayrı bir varlık olduğu kanaatindedirler. Bununla birlikte döllenmeden itibaren fetüsün ne zamandan itibaren tam bir insan olarak değerlendirileceği konusunda farklı yaklaşımlar söz konusudur. Kadim dinlerden Eski Mısır geleneğinde *Tann Aton*'un rahimdeki cenine hayat nefesini verdiği dolayısıyla onun

canlı olduğuna inanılırdı. Erken dönem Hıristiyan ilahiyatçılarından St. Augustine ise anne rahmindeki ceninin 60 ya da 80 günlük olduğunda canlanacağını düşünmüştür. Günümüzde yaygın dini geleneklere baktığımızda anne karnındaki ceninin bir canlı olduğu konusunda bütün gelenekler hem fikirdir. Örneğin günümüzde birçok İslam âlimi anne karnındaki döllenme ile birlikte yeni bir hayatın başladığını ve bu andan itibaren fetüsün canlı ve anneden ayrı bir varlık olduğu kanaatini dile getirirler. Bununla birlikte bazı İslam âlimleri ise anne karnındaki ceninin ancak 4 aylık olduğunda ona ruh üflendiğini, dolayısıyla bu dönemden itibaren onun ayrı bir insan olarak sayılabileceği görüşünü dile getirmektedirler. Katolik Kilisesi de döllenme ile birlikte anne karnında hayatın başladığı kanaatindedir. Budizm ve Hinduizmde de fetüsün döllenmeden itibaren bir ruh taşıdığı var sayılır. Yahudilikte ise doğana kadar cenin bir kişi olarak kabul edilmez; bununla birlikte cenin bir kişi olacak şekilde gelişmekte olduğundan onun korunması gerektiği vurgulanır.

Hamileliğin kasıtlı olarak sonlandırılmasının bazı kabile geleneklerinde bir sihir ve büyü ritüeli olarak algılandığı bilinmektedir. Örneğin Nyasaland Ache-waları gibi bazı yerli geleneklerinde alet yapımında kullanılacak bazı mekânların inşası sırasında kürtaj yaptırıldığı söylenmektedir. Bazı yerli geleneklerinde ise kürtaj günahahtan korunmanın bir yolu olarak görülmüştür. Örneğin Formosa yerlileri belirli bir yaşın altında çocuk doğurmanın günah olduğuna inandıklarından küçük yaşta hamile kalanları kürtaj yapmaktadırlar. Ekvator bölgesinde yaşayan bazı yerliler ise nehirde yıkanan kadınların şeytan tarafından hamile bırakılacağına ve bu hamileliklerden canavarlar doğacağına inandıklarından böylesi hamilelikleri kürtajla sonlandırma yoluna gitmektedirler. Bundan başka Havai yerlileri gibi bazı gelenekler

düşük ve kürtaji dinsel bir fenomen olarak değerlendirmişler ve düşük yapma tanrısına tanrılar panteonunda yer vermişlerdir. Bununla birlikte birçok yerli geleneğinde düşüklere şeytanların neden olduğu, kürtajın ise kuraklığa yol açacağı inancı mevcuttur.

Diğer taraftan İslam, Hıristiyanlık, Budizm ve Yahudilik gibi yaygın dünya dinlerine baktığımızda hamileliğin kasıtlı olarak sonlandırılmasının ahlaki açıdan bir sorun oluşturduğu konusunda ortak bir kanaatin varlığı görülür. Bununla birlikte dinlerin meseleye yaklaşımlarında çeşitli farklılıklar da dikkati çekmektedir.

İslam, kürtaji, bir yaşamı sonlandırmak olarak değerlendirir; bunu büyük bir günah olarak niteler. Bir insanı katletmenin bütün insanlığı katletmekle eşdeğer olduğunu vurgular ve çocukların insana Allah'ın emaneti olduğunu; fakirlik korkusu, geçim sıkıntısı ya da şu veya bu nedenle çocukların katledilmemesini ister. Her ne kadar bazı İslam âlimleri cenin ancak 4 aylık olduğunda onun tam bir insan olduğu konusunu dile getirirler de günümüzde birçok İslam âlimi döllenmeden itibaren anne karnında bir hayatın başladığı ve bu hayatın korunup saygı duyulması gerektiği kanaatinde-dirler. Bu bağlamda kasıtlı olarak bu hayatın sonlandırılması bir cinayet olarak değerlendirilir. Bununla birlikte kürtaja ancak annenin hayati tehlikesi gibi bazı istisnai durumlarda cevaz verilir. Bu da ancak konuyla ilgili uzman kişinin görüşü doğrultusunda olabilir.

Yahudi kutsal metinlerinden Mişna'da da bir hayatı yok edenin bütün dünyayı yok etmiş olacağı, bir hayatı kurtaranın ise bütün dünyayı kurtarmış sayılacağı belirtilir ve dolayısıyla aslolanın hayatı sonlandırmak değil devam ettirmek olduğunun altı çizilir. Yahudi mezhepleri arasında Ortodokslarla Liberal ve Reform Yahudileri arasında kürtaj konusunda farklı yaklaşımlar dikkati çeker. Ortodoks Yahudilikte kürtaja hamile kalan kadına yönelik ciddi sağlık durumu haricinde izin verilmez. Hamileliğin devamı durumunda kadının hayati tehlikesi söz konusu olduğunda bir Rabbinin görüşü alınarak hamilelik sonlandırılabilir. Hamile kalan bebeğin zihinsel ya da bedensel anormalliği durumunda da genellikle Yahudi din adamları kürtaja izin verilmemesi kanaatinde-dirler. Bununla birlikte anne adayının bu durum nedeniyle akli muvazenesinin bozulabileceği durumların ortaya çıkması gibi bazı durumlarda kürtaj yapılabileceğini savunanlar da vardır.

Hıristiyanlık tarihinde erken dönemlerden itibaren kürtaja karşı çıkmış; kürtaj ciddi bir kötülük olarak görülmüştür. Bununla birlikte ilerleyen dönemlerde çeşitli Hıris-

tiyan kiliseleri arasında kürtaj konusunda farklı yaklaşımlar kendisini göstermiştir. Katolik Kilisesi, Yeremya kitabındaki (1:5) "Ana karnında sana şekil vermeden önce seni tanıdım, sen doğmadan önce de seni kutsadım" ifadesinden hareketle, insan hayatının dölendiği andan itibaren mutlak şekilde korunması ve saygı gösterilmesi gerektiğinin altını çizer. İnsan yaşamının döllenme ile birlikte başladığı kanaati dile getirilir ve dolayısıyla insanın kişilik haklarının döllenme ile birlikte başladığı düşünülür. Kilise birinci yüzyıldan itibaren kürtaj yaptırmayı ahlaka aykırı bulmuş ve yalnızca kürtaj yaptıranın değil bir şekilde kürtaj eylemine katılanların da ciddi bir suç işledikleri kanaatinde olmuştur. Anne karnındaki ceninin yaşam hakkının her halükarda korunması gerektiği vurgulanmış ve buna aykırı davranmanın kiliseden çıkarılmak, yani aforoz edilmek yaptırımı gerektiğini ifade etmiştir. Nasıl cenini kurtarmak için annenin feda edilmesi doğru değilse anne yaşamını kurtarmak için ceninin feda edilmesi de kabul edilmez bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bu yaklaşım, diğer Hıristiyan kiliselerince savunulmaktadır. Zira diğer Hıristiyan kiliseleri, anne yaşamı tehlikedeysen ceninin feda edilebileceği kanaatinde-dir. Hıristiyan kiliseleri arasında Protestan akımların önemli bir kısmı kürtaji kadın hakkı çerçevesinde ele almakta ve kürtaja kadının karar verebileceğini düşünmektedir.

Sâbiî geleneği de annenin hayatının tehlikede olması durumu haricinde kürtaja kesin olarak karşı çıkmaktadır. Sâbiîler genel anlamda çocuklar konusunda son derecede muhafazakârdır. Bekâr kalmak günah sayılır ve çocuk sahibi olmanın dinsel bir görev olduğuna inanılır. Evlilikte aslolan şeyin toplum hayatını devam ettirmek, dolayısıyla çocuk üretmek ve yetiştirmek olduğu kabul edilir. Çocukların, kişinin ismini öbür dünyada yüceltiklerine ve kişinin ölümünde onun için yapılması gereken dini ayin ve törenleri yaptıklarına inanılır. Çocuk sahibi olmak duygusu Sâbiîler arasında o kadar güçlüdür ki sıradan cemaat üyeleri, evlenip çocuk sahibi olmadan ölen bir kişinin tekrar yaratılacağına ve evlenip çocuk sahibi olana kadar dünyada yaşatılacağına inanılır. Ancak rahipler halkın bu inancının batıl bir inanç olduğunu vurgularlar.

Sih dininde ise kürtaj, tanrının yaratma eylemine karşı bir müdahale olarak değerlendirildiğinden günah olarak görülür. Zerdüştilikte de kürtaj kötü bir eylem olarak görülür.

Budizm ve Hinduizm ise kürtajın Ahimsa ilkesinin ihlali olduğu kanaatinde-dir. "Hiçbir canlıya zarar vermeyeceksin" şeklindeki ilke, bu dinlerin etik sisteminde altı çizilen ilk kuraldır. Hindu kutsal

metinlerinden Manu Kanunları, kürtaji kirlenme nedeni sayar. Kürtaj insanın yeniden doğma, ruh göçü çarkının kesilmesine yönelik bir günah olarak görülür. Kürtajın kötü karmaya yol açtığına inanılır ve bunun kürtaj yaptırılan ceninin büyüklüğüne göre de değiştiği düşünülür. Bununla birlikte günümüzde yaşayan birçok Budist, anne yaşamını kurtarmak gibi bazı istisnai durumlarda kürtajın yapılabileceği kanaatinde-dir. Gerçekte Japonya gibi halkın önemli bir kısmı Budist olan ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan fiili durum, bireylerin cinsel yaşamlarında ciddi değişiklikler ortaya çıkarmış ve kürtaj çok yaygın hale gelmiştir. Kürtaj ciddi bir günah olarak kabul edilmekle birlikte kürtaj yaptıran çoğu kadın, ceninin ruhu için Bodhisattva Jizo'ya takdimde bulunmaktadır.

Kaynaklar

A. Michaels, *Hinduism: Past and Present*, Princeton University Press 2004.

"Abortion", http://www.bcc.co.uk/religion/religions/judaism/jewishethics/abortion_1.shtml (Erişim tarihi: 29.07.2012)

"Abortion and Religion",

<http://www.efc.org.uk/PDFs/Abortion%20and%20religion%20leaflet%202011.pdf> ((Erişim tarihi: 29.07.2012)

E.S. Drower, *The Mandaean of Iraq and Iran. Their Cults, Customs Magic Legends and Folklore*, Oxford 1937.

F.R. Barry, *The Relevance of Christianity: An Approach to Christian Ethics*, London 1931.

G.G. Grisez, *Abortion: The Myths, the Realities, and the Arguments*, New York: Corpus Publ. 1970.

H. Atay, "Kur'an ve Hadiste Aile Planlaması", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 18, 1970.

H. Waddams, "Abortion", *A Dictionary of Christian Ethics*, ed. J. Macquarrie, SCM Press 1967.

J.J. Buckley, "The Making of a Mandaean Priest: The Tarmida Initiation", *Numen*, 32, 1985.

K. Aramesh, "Abortion: An Islamic Ethical View", *Iran J Allergy Asthma Immunol*, February 2007; 6 (Suppl. 5).

Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri, çev. D. Pamir, İstanbul 2000.

M. Lidzbarski, *Ginza der schatz oder das grosse Buch der Mandäer übersetzt und erklärt*, Göttingen 1925.

P. Harvey, *An Introduction to Buddhism: Teachings, history and practices*, Cambridge University Press 1990.

Ş. Gündüz, "İslam öncesi dinlerde ve medeniyetlerde aile", *Küreselleşen Dünyada Aile*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2010.

Ş. Mahmud el-Kuzat, "Cenine ruh ne zaman verilir?", çev. E. Keleş, *Diyanet İlimi Dergi*, 38/2, 2002.

Y. Basalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, c.2, İstanbul: Gözlem 2001.